

Mályusz Elemér: Az V. István-kori gesta. Bp. 1971. Akadémiai K. 151 l. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat, 58.)

E munkájában Mályusz Elemér professzor érdekes, izgalmas témát tűzött tollhegyre: olyan gestáról készített monográfiát, amely önálló megfogalmazásban nemhogy nem maradt ránk, hanem már eredeti formájában a korábbi krónikás anyag kiegészítésének, korszerűsítésének igényével *fragmentális* megjegyzések formájában építette tovább a magyar történeti irodalomnak végül is a XIV. századi krónikakompozícióban kiteljesedő épületét. Olyan gestáról van tehát szó, amelynek pusztá létét is a XIX–XX. század fordulójának történetkutatása ismerte fel, amelynek szerzőjét pedig csak egy közel negyedszázada napvilágot látott dolgozat vélte megelni Ákos mester személyében, s még két évtizede sincs, hogy kísérlet történt a historikus önálló szöveg hagyományának és mondanivalója tendenciájának felderítésére.

Mályusz Elemér — ritka erény a krónikakutatók között — bevallottan épített a szakirodalmi előzményekre, mintegy alapul használta azokat saját fejtegetéséhez. Nem kritikátlanul tette azonban ezt. Tárgyalása gerincévé (fejzetecímei egy része — *A klerikus; Követként Nápolyban; V. Istvánról, az ifjabb királyról; A királyi kápolna* — is erre utal) Ákos mester életpályájának, illetve az életpálya által teremtett, biztosított, olykor pedig egyenesen predesztinált ismeretanyagának és felfogásának a *kapcsolatát* állította. Annak szellemében járt el tehát, hogy egy műben nemcsak a kor *objektív* képe, hanem az auktornak saját életútja, tapasztalata alapján kialakult *szubjektív* szemlélete is tükröződik. Ákos mester különböző időpontokban és különböző időtartammal az egyházi hierarchiában pesti plébános, székesfehérvári érkanonok, budai prépost volt, a közéletnek e tisztségektől nehezen elválasztható síkján pedig a királyi káplán és a királynéi kancellár funkcióját töltötte be. Az V. István-kori gesta írójáról Mályusz Elemérnek sikerült pusztán e gesta szövegének elemzése alapján bizonyítania, hogy egyetemet végzett, az egyházjogban járatos klerikus volt, aki tevékenyen részt vállalt a korának politikai életében, diplomáciai küldetéssel szolgálta az uralkodó családot, aki érdeklődött a székesfehérvári és budai káptalan alapítástörténete iránt stb. A gesta szerzője *lehet* tehát Ákos mester is, ez azonban nem több — igaz, valószínű — lehetőségnél, amint ezt Mályusz Elemér világosan kifejezésre juttatja: „feltevések eleve megengedhetők ott, ahol a szerző személye lényegében hipotetikus” (10). S azzal, hogy mégis *Ákos mester* életpályája és gestája egymásra bizo-

nyító (bizonyítani látszó) szálait elemzi, a dolgozat írója vajon nem kerül-e így saját, imént idézett megállapításával ellentétbe? Úgy véljük, nem. Az auctor bizonyosan abból a körből került ki, amelyikbe Ákos mester is tartozott: az oligarcha származású és tudatú arisztokrácia egyházi pályára lépett és hivatalai révén a királyt szolgáló tagjai köréből. Jobban kellene a számba jöhető „jelölteket” ismernünk ahhoz, hogy az Ákos mester mellett szóló — komoly — *lehetőség* a csaknem kétségtelen *bizonyosság* szintjére emelkedhessék.

A középkori krónikák szerzőségének kérdéséről — főleg persze akkor, ha maga a krónika nem szól szerzőjéről, illetve ha egy-egy krónikán több auctor keze nyoma is feltűnik — azért is nehéz bizonyosat mondani, mert korántsem egyszerű dolog a szövegtörténet fázisainak felderítése, az interpolációk megállapítása, az egyes szövegrészek kor és szerző szerinti elkülönítése. Mintha Mályusz Elemér egy kissé az indokoltnál optimistább lenne e kérdésben: „A történetírás történetének vizsgálatánál érvényesíthető módszertani elvek napjainkra oly mértékben kiforrottak, hogy könnyen alkalmazhatók. Nem nehéz tehát tisztázni, hogy egy középkori krónikás elbeszélésében, miközben évszázadokkal korábbi eseményekről esik ott szó, mint tükröződik vissza korának felfogása, s ebből mennyi saját írói egyéniségének visszfénye.” (10) A középkori auctorok anonimítása önmagában korlátozó tényező a tükrözés szubjektív faktorának leválasztásában. Azonos vagy közel azonos korban élt szerzők esetében pedig csak a felfogásbeli különbségek teszik lehetővé a szövegek provenienciájának hozzávetőleges tisztázását. Magunk inkább csak kérdésként vetnénk fel: nem „hangolta-e” túlságosan széles, nagy tartományokat befogadó hullámhosszra a dolgozat írója Ákos mester koncepcióját? Vajon megnevezhette-e egyazon auctor — Ákos mester — a hét magyar vezér „leszármazottait”, továbbá a bevándorolt (advena) nemzetségeket? Vajon elképzelhető-e, hogy ugyanegy szerző méltatlanul kódik ekképpen: ha Magyarországot egyedül a hét kapitány nemzetsége telepítette be, hogyan magyarázható az Ákos, Bor és Aba nemzetség és más magyar nemések származása, akikről közismert, hogy nem jövevények, hanem szkítiai eredetűek (omnes isti non hospites, sed de Scytia descenderunt), s ugyancsak ő konstatálja azt: a bevándorlók nemzetsége a magyarokéval azonos (hospites... nobilitate pares Hungaris)? Nem állítjuk, hogy itt egymást kategorikusan kizáró ellentétéről lenne szó, elképzelhető tehát — mint Mályusz Elemér tárgyalja — egyazon szerzőtől való eredeztetésük. Nem szabad azonban komoly mérlegelés nélkül el-

vetni azt a lehetőséget sem, hogy e passzusok és felfogások megfogalmazásában két szerző játszott cselekvő szerepet, az egyik a magyar, a másik az idegen eredetű — vagy legalábbis részben idegen eredetűvé minősített — arisztokrácia közelebről ma még nem látható érdekeinek adott hangot. Ahhoz, hogy eme ötlet hipotézissé emelkedhessék, megint csak többet kellene tudnunk, ezúttal azt kellene tisztáznunk: mennyiben képez tárgyi-tartalmi, vagy akár egyetlen korhoz, esetleg szerzőhöz kapcsolható felfogásbeli egységet a XIV. századi krónikakompozíció több helyéről (a Géza fejedelemmel, a Péter királlyal kapcsolatos képből, magából az advenalajstromból stb.) kitesző jövevény-probléma?

A Mályusz Elemér által az V. István-kori gestát érintően elvégzett rekonstrukció mind módszerét, mind eredményét tekintve példás. Köz helyszámba megy Mályusz Elemérrel kapcsolatban nagy olvasottságára, fejtegetéseinek európai horizontú megalapozottságára utalni. A számos frappáns részlet-megfigyelésen kívül olyan maradandó érvényű fejtegetést köszönhetünk ennek, mint amilyen *Az író európai kapcsolatai* c. fejezetben olvasható, ahol felvázolja a dolgozat szerzője a XIII. századi európai történetírás általános ismérveit, e ponton érdekes adalékot szolgáltatva Kézai Simon írói attitűdjéhez is.

Mályusz Elemér sikerrel értelmezi a XIV. századi krónikakompozíció számos olyan fejezetét (elég a kalandozásokat tárgyaló caputokra, vagy az advena-lista több, korábban sok fejtorést okozott — a Tata, a Becse-Gergely stb. nemzetség eredetét tárgyaló — fejezetére utalnunk), amely eddig ellenállt a megoldási kísérleteknek. A forráskritikai kutatás épít még bizonyonnal Mályusz Elemér ama megállapításaira is, melyek Ákos mester írott forrásaival kapcsolatosak; különösen sokatmondó annak dokumentálása, hogy Ákos mester olvasta a tatárjárás két krónikásának, Rogeriusnak és Spalatói Tamásnak elbeszélését, ismerte Viterbói Gottfried *Pantheonját*. Kevés e hely mindazon eredmények akár csak rövid ismertetésére is, amelyekkel Mályusz Elemér könyve ismereteinket gazdagította. Mint a kérdés monográfiaja egyrészt kétségtelenül összegzi és lezárja a problémákat, másrészt azonban mindazon pontokon — pl. a XIV. századi krónikakompozíció kronológiai vázát illetően —, ahol ezt a kutatás elmaradása miatt nem teheti, jelzi a nyitott kérdéseket, és pusztá felvetésükkel megoldásukra ösztönöz.

Mályusz Elemér 1967-ben bocsátotta közre *A Thuróczy-krónika és forrásai* c. könyvét, mely egy tervezett — és immár hosszabb ideje kész — forráskiadvány bevezetésül készült, s amelyben alig 4 oldalnyi hely jutott

Ákos mesternek. A jelen, közel 10 éves munka ugyane forráskiadvány azon kommentárainak összefoglalása, amelyek az Ákos mesterrel kapcsolatba hozható krónikafejezetekhez kapcsolódnak. Megismerve e kiváló dolgozatot, betekintést nyerve ily módon a Thuróczy-kiadás kommentáiraiba, valamennyi medievista nevében csak sajnálhatjuk, hogy az említett editio megjelenése még mindig várat magára.

Kristó Gyula

Papp Géza: A XVII. század énekelt dallamai. Bp. 1970. Akadémiai K. 733 I. 6. t. (Régi Magyar Dallamok Tára, II.)

Ez a monumentális kötet 38 forrásból 505 dallamot tesz közzé. A közlés rendjét a strófászerkezet, ezen belül a soronkénti szótagszám határozta meg. Anyagában, módszerében a Csomasz Tóth Kálmán által összeállított XVI. századi dallamart folytatása néhány szerencsésnek mondható eltéréssel: a dallamokat már a főszóvegeben violinkulcsba átírva adja, így ezek a zenei átlagolvasó számára is élvezhetők; a dallamra és a szövegre vonatkozó jegyzeteket egybe olvasztotta, ez meg a kötet használatát könnyíti meg. A jegyzetek részletesen foglalkoznak az egyes dallamok és szövegek eredetével, kapcsolataival és utóéletével, és felsorolják az „ad notam” utalások révén az illető dallamhoz tartozó egyéb szövegeket is. Az apparátus általános része bevezető tanulmányként a kötet elején található. Itt mindenekelőtt a kötetben közreadott anyag forrásairól kapunk részletes tájékoztatást, mégpedig külön a dallamok, külön a szövegek forrásairól (II–III. fejezet); két további fejezet a dallamanyagot tekinti át (a IV. a strófászerkezet és ritmus, az V. a dallamformák és dallam-típusok szempontjából); a VI. fejezet „Megtalált dallamok” címen a nótautalások révén kikövetkeztethető dallamokról, valamint a népi hagyományban megőrzött és feltehetőleg XVII. századi dallamokról szól; „Énekelt dallamaink idegen kapcsolatai”-t tárgyalja a VII, terjedelmes fejezet, a közreadott anyagnak ugyanis bizonyíthatóan 46%-a, feltételezhetően további 25%-a idegen, főleg szlovák (cseh) és német eredetű. A bevezető meg van fejelve, illetőleg meg van toldva egy-egy fejezettel. Az elsőtben a XVII. század magyar költészetének történetét kapjuk, különös tekintettel a műfajokra és a szövegek dallammal való összefonódottságára, az utolsó fejezet a XVII. századi külföldi kapcsolatokat tekinti át. E két fejezeten latszik leginkább, hogy a tanulmányt fejlesztett kritikai apparátus a kandidátusi fokozat elnyerésére készült. Stílusa, szemlélete remény-